

В. В. Буга, кандидат юридичних наук,
доцент, декан факультету № 4
Донецького державного університету внутрішніх справ

ДОКТРИНАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗАПОБІГАННЯ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ БУДІВНИЦТВА

У статті надано поняття правопорушення у сфері будівництва як недотримання обов'язкових вимог державних стандартів, технічних умов, норм і правил, проектів, інших нормативних актів, що призводить до зменшення і втрати міцності, стійкості, надійності будівель, споруд, їх частин або окремих конструктивних елементів, силових параметрів будівельних матеріалів, конструкцій і виробів, а також дії, що порушують встановлений організаційно-правовий порядок будівництва об'єктів і приймання їх в експлуатацію. Запобіганням правопорушенням у сфері будівництва – система заходів, спрямованих на виявлення та припинення порушень законодавства в галузі та забезпечення дотримання правил і норм, пов'язаних із будівництвом. Окремими аспектами запобігання правопорушенням в цій сфері є забезпечення безпеки та легальності будівельних проектів і процесів, підвищення якості будівельних робіт, сприяння ефективному використанню ресурсів у галузі будівництва. Метою запобігання правопорушенням у сфері будівництва насамперед є: обмеження дії негативних явищ та процесів, що мають місце у галузі; усунення або взагалі нейтралізація причин правопорушень та умов, що їм сприяють; вирішення конфліктів та суперечок між учасниками будівельних процесів; посилення відповідальності за вчиненні учасниками будівельної галузі правопорушення.

Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням – це сукупність адміністративно-правових засобів, які організовані відповідно до свого нормативного закріплення та спрямовані на врегулювання суспільних відносин у діяльності суб'єктів запобігання. Розглядаючи структуру цього механізму, автором наголошено на складових елементах, без яких його існування позбавлене змісту (основні: норми права, які регламентують специфіку будівельних відносин та запобіжну діяльність; акти реалізації норм права; правовідносини; адміністративна відповідальність як засіб попередження правопорушень) та без яких його функціонування не буде достатньо ефективним (факультативні). Його дієвість забезпечується через специфічні заходи, засоби, форми, методи адміністративно-правового характеру, які спрямовані на запобігання правопорушенням у будівельній сфері, шляхом: упорядкування будівельних відносин через створення та вдосконалення відповідної нормативно-правової бази; розроблення стратегії, програм, планів з питань сталого розвитку; інституційне забезпечення адміністративно-правових інструментів запобігання; здійснення контролюючо-наглядової діяльності; удосконалення системи запобіжних заходів шляхом реагування на протиправні дії.

Ключові слова: будівництво, сфера будівництва, державна політика, адміністративно-правове забезпечення, механізм, правопорушення, запобігання, реагування.

V. V. Buha. Doctrinal approaches to determining the administrative and legal mechanism for the prevention of offenses in the field of construction

The article provides the concept of an offense in the field of construction as non-compliance with the mandatory requirements of state standards, technical conditions, norms and rules, projects, other regulatory acts, which leads to a decrease and loss of strength, stability, reliability of buildings, structures, their parts or individual constructive elements, power parameters of building materials, structures and products, as well as actions that violate the established organizational and legal order of construction of objects and their commissioning. Crime prevention in the field of construction is a system of measures aimed at identifying and stopping violations of legislation in the field and ensuring compliance with rules and regulations related to construction. Certain aspects of crime prevention in this area are ensuring the safety and legality of construction projects and processes, improving the quality of construction works, and promoting the effective use of resources in the construction industry. The goal of prevention of offenses in the field of construction is primarily: limiting the effect of negative phenomena and processes taking place in the industry; elimination or general neutralization of the causes of offenses and the conditions that contribute to them; resolution of conflicts and disputes between participants in construction processes; strengthening of responsibility for the commission of offenses by participants in the construction industry.

The administrative-legal mechanism for the prevention of offenses is a set of administrative-legal means that are organized in accordance with their normative establishment and are aimed at regulating social relations in the activities of prevention subjects. Examining the structure of this mechanism, the author emphasized the constituent elements without which its existence is devoid of meaning (the main ones: legal norms that regulate the specifics of construction relations and preventive activities; acts of implementation of legal norms; legal relations; administrative responsibility as a means of preventing offenses) and without which its functioning will not be efficient enough (optional). Its effectiveness is ensured through specific measures, means, forms, methods of an administrative and legal nature, which are aimed at preventing offenses in the construction sector, by: streamlining construction relations through the creation and improvement of the appropriate regulatory and legal framework; development of strategy, programs, plans on issues of sustainable development; institutional provision of administrative and legal tools for prevention; implementation of control and supervision activities; improving the system of preventive measures by responding to illegal actions.

Key words: construction, field of construction, state policy, administrative and legal support, mechanism, offense, prevention, response.

Адміністративному праву належить особлива роль у механізмі правового регулювання. Такий напрям виступає необхідним і важливим інструментом управління соціальними процесами в суспільстві. Іншими словами, адміністративне право – це управлінське право, яке відрізняється від інших галузей права специфікою предмета, методу регулювання та структурними особливостями. Запобігання правопорушенням передбачає вироблення та закріплення комплексу заходів, інструментів та процедур, необхідних для створення ефективного механізму, який буде здатен забезпечити дотримання норм права усіма учасниками правовідносин.

Таким чином, будь-яке дослідження ґрунтується насамперед на з'ясуванні термінології та її місця в науці, співставленні з іноземними дослідженнями та визначенні, яке місце для неї відведено у суспільному житті [1, с. 12]. Існування загальновизнаних дефініцій свідчить про певний рівень наукового прогресу у тій чи іншій науковій галузі на сучасному етапі розвитку. А з'ясування значення певної термінологічної одиниці та визначення її сутності дає можливість уникнути нечіткості й неоднозначності під час характеристики останньої, а також умовно відмежувати її від інших, зокрема й подібних за змістом. Очевидно, це буде сприяти несуперечливості, логічній впорядкованості й єдності термінології, адже аналогічні випадки неузгодженостей неодноразово ставали підставами для активних дискусій серед представників наукової, експертної та фахової спільнот.

Під терміном «механізм» розуміють спосіб функціонування, систему елементів впливу [2, с. 383–384]; певна функціональна характеристика об'єкта, тому його потрібно застосовувати не для структурного опису системи органів, а для з'ясування функціональної специфіки різних частин [3, с. 37]; сукупність методів, форм, прийомів, способів, завдяки правильному використанню яких можливо буде досягти оптимальної організації всіх елементів системи, їх ефективного функціонування, що в результаті повинно привести до отримання бажаного результату [4, с. 37]. Слід погодитись із тим, що осмислення слова «механізм» (в самому широкому значенні цього слова) передбачає: складність його внутрішньої будови; системність, узгодженість організації його елементів (компонентів); здатність до динаміки, визначеного цілеспрямованого функціонування; його схильність до самоорганізації або зовнішнього управління [5, с. 18]. Як справедливо зазначає О. Г. Боднарчук, фахівці для визначення взаємодіючих частин цілого застосовують термін «механізм», який також широко використовують правознавці в різних галузях юриспруденції [6].

В адміністративно-правовій доктрині, під поняттям «механізм» розуміється сукупність юридичних засобів, за допомогою яких держава здійснює правовий вплив на суспільні відносини. Так, наприклад, А. М. Денисова зауважує, що механізм правового впливу являє собою сукупність специфічних правових засобів, за допомогою яких здійснюється правовий вплив на свідомість і поведінку людей, метою якого є втілення змісту правових норм у можливу правомірну поведінку особи шляхом усвідомлення індивідом ціннісних орієнтацій про право та формування позитивних мотивів активної правової поведінки [7, с. 60–61].

Натомість, О. І. Безпалова зазначає, що в юридичному аспекті під терміном «механізм» слід розуміти сукупність методів, форм, прийомів, способів, завдяки правильному використанню яких можливо буде досягти оптимальної організації всіх елементів системи, їх ефективного функціонування, що в результаті повинно призвести до отримання бажаного результату [4, с. 37–38]. Однак, кожне визначення, що пропонується науковцями охоплює різні елементи, такі як законодавство, судову систему, правоохоронні та адміністративні органи, а також інші інституції, які сприяють реалізації правового порядку.

Загалом при визначенні механізму різних правових проблем застосовують два підходи до з'ясування сутності досліджуваного явища. По-перше, структурно-функціональний підхід, який дає змогу зосередити увагу не тільки на організаційній основі побудови об'єкта, а й на його динаміці, на реальному його функціонуванні. По-друге, структурно-організаційний підхід, який дозволяє характеризувати механізм як сукупність певних елементів, що створюють організаційну основу певних явищ або процесів [8].

Адміністративно-правовий механізм по своїй суті є дуже об'ємним та розгалуженим, це динамічний процес, а юридично-правові засоби, які складають систему такого механізму, безумовно, повинні регулювати відповідну сферу діяльності. Загалом, цей механізм є певною системою адміністративно-правових засобів і факторів, що виконують низку функцій держави, які покладаються на неї адміністративним законодавством (чи конкретизуються нормативно-правовими актами цієї галузі права); передбачені нормами адміністративного законодавства (та суміжних галузей права) і, відповідно, підпорядковані загальній меті, завданням та загальноправовим і галузевим принципам цієї галузі права [9, с. 105].

Згідно з висновком С. М. Алфьорова, адміністративно-правовий механізм – це система правових засобів, інтегрованих і організованих так, що вони дозволяють послідовно й ефективно забезпечити правове регулювання суспільних відносин нормами адміністративного права. Тобто, по своїй суті – це урегульоване нормами адміністративного права правове регулювання певної сфери адміністративного права, яке є комплексним та спрямованим на досягнення єдиної мети. Тому можна зробити висновок, що адміністративно-правовий механізм є складовою більш загального механізму правового регулювання [10]. Функціональна ціль адміністративно-правового механізму полягає в використанні нормативних інструментів суб'єктами правовідносин. Предметні цілі відображають кінцеві результати, які мають бути досягнуті при використанні юридичних засобів на практиці, конкретні наслідки правового регулювання, виражені у змінах системи соціальних відносин, яких не існувало до використання правового інструментарію [11, с. 54].

До числа характерних для адміністративно-правового механізму ознак О. І. Безпалова відносить такі: а) системність; б) виконання кожним елементом механізму свої специфічної функції; в) особливий склад суб'єктів, на які покладено обов'язок реалізації правоохоронної функції держави; г) зв'язок суб'єктів реалізації між собою єдиними цілями та засадами діяльності; ґ) застосування даного механізму за допомогою адміністративно-правових норм; д) плановий характер; е) безперервність функціонування; є) здійснення взаємодії між суб'єктами реалізації правоохоронної функції держави на засадах субординації та координації тощо [8, с. 49].

Запобігання слід розуміти як діяльність держави, її органів та їх посадових осіб, громадських організацій та окремих громадян, яка спрямована на виявлення причин та умов вчинення адміністративних правопорушень та перешкоджає їх вчиненню, не допускає їх, а також вплив на осіб, котрі належать до групи ризику щодо вчинення правопорушень з метою зниження ймовірності вчинення ними протиправних діянь [5, с. 66]. Запобігання правопорушенням у сфері будівництва як системи заходів, спрямованих на виявлення та припинення порушень законодавства в галузі та забезпечення дотримання правил і норм, пов'язаних із будівництвом. Окремими аспектами запобігання правопорушенням в цій сфері є забезпечення безпеки та легальності будівельних проектів і процесів, підвищення якості будівельних робіт, сприяння ефективному використанню ресурсів у галузі будівництва.

Слушною є думка К. Л. Бугайчука, який зазначає, що термін «запобігання» доцільно застосовувати до окремих адміністративних проступків та їх груп. Запобігати можна адміністративним проступкам, які ще не вчинені, але можуть бути вчинені. Тому про профілактику адміністративних проступків може йтися відповідно до всієї їх сукупності [12, с. 10].

Метою запобігання правопорушенням у сфері будівництва насамперед є: 1) обмеження дії негативних явищ та процесів, що мають місце у галузі; 2) усунення або взагалі нейтралізація причин правопорушень та умов, що їм сприяють; 3) вирішення конфліктів та суперечок між учасниками будівельних процесів; 4) посилення відповідальності за вчиненні учасниками будівельної галузі правопорушення.

Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням – це сукупність адміністративно-правових засобів, які організовані відповідно до свого нормативного закріплення та спрямовані на врегулювання суспільних відносин у діяльності суб'єктів запобігання. Розглядаючи структуру цього механізму, відзначимо, що він складається з невід'ємних елементів, без яких його існування позбавлене змісту (основні) та з елементів, без яких його функціонування не буде достатньо ефективним (факультативні).

Основними елементами адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням у сфері будівництва є: 1) норми права, які регламентують специфіку будівельних відносин та запобіжну діяльність; 2) акти реалізації норм права; 3) правовідносини; 4) адміністративна відповідальність як засіб попередження правопорушень. Проте функціональними складниками механізму можуть уважатися й ті, які значною мірою впливають на механізм, на його вираженість та ефективність, водночас вони не є обов'язковими елементами [13, с. 64–66].

Адміністративно-правова норма як один з елементів адміністративно-правового механізму запобігання правопорушенням у сфері будівництва – це формально визначене, загальнообов'язкове правило, що встановлюється та охороняється державою в процесі запобігання правопорушенням, що надає учасникам адміністративно-правових суспільних відносин юридичні права та покладає на них юридичні обов'язки [14].

На думку В. Б. Авер'янова, впливаючи на організаційно-структурні та організаційно-функціональні відносини, норми адміністративного права як цілісна підсистема управлінської волі держави забезпечують ефективність реалізації, оптимізацію та кореляцію функцій державного управління [15, с. 91].

За змістом адміністративно-правові норми направлені на запобігання правопорушенням можуть бути матеріальними, тобто такими, що безпосередньо визначають сутність механізму запобігання правопорушенням, та процесуальними – які закріплюють певний порядок реалізації норми. Слід зауважити, що одна матеріальна норма для її повноцінної реалізації забезпечується групою процесуальних норм [16, с. 86].

Акти реалізації норм права у сфері будівництва – це нормативні акти, які визначають специфічні заходи, процедури, права та обов'язки для забезпечення виконання або застосування норм законодавства; регулюють будівельну діяльність, встановлюють права та обов'язки сторін, спрямовані на забезпечення порядку та безпеки в будівельній галузі, а також передбачають відповідальність за порушення законодавства у цій сфері, процедури розгляду справ та накладення санкцій у разі виявлення правопорушень. Ці акти можуть прийматися різними органами на різних рівнях та ієрархічних структурах. Акти реалізації норм права є важливими для забезпечення дотримання правопорядку, оскільки, вони конкретизують норми права і забезпечують їх застосування в практиці.

У межах відповідних правовідносин відбувається переведення приписів, що містяться у нормативно-правових актах, у практичну площину. Тобто, правовідносини – це складний за структурою та спрямуванням, з чітко визначеним складом різновид соціальних відносин, врегульованих нормами права. Адміністративне право регулює широкий діапазон правовідносин, які складаються між фізичними і юридичними особами з одного боку та державою з іншого. Такі відносини, як правило, носять імперативний характер.

Адміністративно-правові відносини у сфері будівництва, як підкреслюють науковці, слід розглядати, як результат регулюючого впливу на суспільні відносини. Пріоритетною тут є теза про те, що

адміністративно-правової форми можуть набути різні види суспільних відносин у будівельній галузі, насамперед акцент робиться на тих правовідносинах, котрі становлять вагому частку в змісті предмета адміністративного права [17, с. 171–172].

Як зазначає О. В. Стукаленко, у зв'язку з оновленням змісту системи державного управління у будівельній галузі адміністративні правовідносини у цій сфері слід визначити, як регламентовані нормами адміністративного права суспільні відносини управлінського, юрисдикційного, сервісного та договірного спрямування, що виникають та трансформуються у процесі діяльності органів публічної влади пов'язаної з плануванням території, моніторингом та визначення державних інтересів в процесі оформлення будівельної документації, здійсненням ліцензування і професійної атестації суб'єктів будівельної діяльності, розробленням будівельних норм, державних стандартів і правил, проведенням реєстрації будівельної документації на стадіях здійснення будівельної діяльності, здійснення державного архітектурно-будівельного контролю та притягнення винних до відповідальності за порушення у будівельній галузі [18].

Поряд із цим, будівельні правовідносини, як підкреслює О. М. Вінник, можна характеризувати як врегульовані правом господарські відносини з організації, управління та безпосереднього здійснення будівництва. Ці правовідносини є комплексними, що зумовлено складністю господарської діяльності в будівництві. Комплексність будівельних правовідносин полягає в тому, що вони включають: 1) підрядні відносини щодо здійснення і виробництва вишукувальних і проектних робіт; 2) відносини щодо будівельних підрядів; 3) відносини щодо будівельних поставок; відносини щодо надання послуг, пов'язаних із будівництвом. Комплексність таких правовідносин передбачає наявність у них основної діяльності, що регулюється правом. Це проектна та будівельна діяльність (проектні та будівельні підряди). Матеріальний зміст цих правовідносин полягає у виконанні і здачі організацією-підприємцем замовленої роботи, а також прийнятті та оплаті її замовником [19, с. 534–535].

Система правовідносин розкривається через їх структуру, яка включає такі елементи як суб'єкти, об'єкти та зміст. До суб'єктів правовідносин у сфері будівництва належать: 1) організації, предметом діяльності яких є виконання будівельних робіт; 2) фізичні особи підприємці, які здійснюють діяльність з будівництва, маючи статус офіційно зареєстрованого підприємця і відповідні ліцензії та сертифікати, необхідні для реалізації такої діяльності; 3) держава, яка діє в особі вищих органів державної влади (Кабінет Міністрів України) та спеціально уповноваженого органу у сфері будівництва (Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України); 4) галузеві та інші органи державного управління; 5) державні будівельні корпорації; 6) управління будівництва; 7) органи місцевого самоврядування з повноваженням у сфері будівництва.

Стосовно сутності об'єкта правовідносин група науковців вважає, що об'єктом адміністративно-правових відносин є поведінка людей, а саме їх дії, за допомогою яких реалізуються передбачені адміністративно-правовими нормами обов'язки і права учасників даних відносин. Ці дії можуть бути пов'язані із здійсненням завдань державного управління, особистими нематеріальними благами, реалізацією суб'єктивних обов'язків і прав, матеріальними предметами [20, с. 58]. Інші вважають, що об'єктом адміністративних правовідносин може бути тільки відповідна поведінка суб'єктів правовідносин. Наприклад, Я. В. Лазур зазначає, що об'єкт (він же часто – і предмет) правовідносин – це фактична поведінка його учасників, на яку спрямоване правове регулювання [21, с. 130].

Визначаючи об'єкт адміністративних правовідносин у сфері будівництва, зауважимо, що до них належать: самі будівлі, споруди, інженерні мережі та інші об'єкти нерухомості, які створюються в процесі будівництва; земельна ділянка, на якій розташований будівельний об'єкт; майно у вигляді власності на будівельні матеріали та земельні ділянки, обладнання та інші майнові цінності, які використовуються під час будівництва; фінансування проєктів, укладення договорів на будівництво та фінансові зобов'язання; укладені між різними суб'єктами договори щодо виконання будівельних робіт і надання послуг у сфері будівництва тощо.

Підставою виникнення, зміни або припинення адміністративно-правових відносин у сфері будівництва є юридичні факти (дії, події), основною особливістю яких є здатність викликати правові наслідки. Правомірні дії відповідають вимогам адміністративно-правових та інших норм: акти управління – укази і розпорядження Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України тощо. Для сфери будівництва характерними є юридичні акти, які мають індивідуальний характер, оскільки вони безпосередньо породжують конкретні адміністративно-правові відносини.

Неправомірні дії – це правопорушення, проступки, які тягнуть за собою застосування заходів примусу. Вчинення правопорушення викликає виникнення певного кола відносин, пов'язаних із застосуванням норм матеріального і процесуального адміністративного права [22].

Звідси під *правопорушеннями у сфері будівництва пропонуємо розуміти недотримання обов'язкових вимог державних стандартів, технічних умов, норм і правил, проєктів, інших нормативних актів, що призводить до зменшення і втрати міцності, стійкості, надійності будівель, споруд, їх частин або окремих конструктивних елементів, силових параметрів будівельних матеріалів, конструкцій і виробів, а також дії, що порушують встановлений організаційно-правовий порядок будівництва об'єктів і приймання їх в експлуатацію.*

Однак, як показує практика, організація діяльності суб'єктів запобігання протиправним діям у сфері будівництва малоефективна, оскільки, в більшості зводиться лише до фіксації факту вчинення правопорушення, без здійснення комплексних профілактичних заходів направлених на усунення причин і умов, які сприяють їх вчиненню. У цьому контексті варто зауважити, що новітній період формування законодавства про профілактику правопорушень розпочався з прийняттям низки Концепцій профілактичної діяльності в Україні, який продовжується і до нині.

Таким чином, варто наголосити, що дієвість адміністративно-правового механізму забезпечується через специфічні заходи, засоби, форми, методи адміністративно-правового характеру, які спрямовані на запобігання правопорушенням у будівельній сфері, шляхом: 1) упорядкування суспільних відносин у сфері будівництва через створення та вдосконалення відповідної нормативно-правової бази; 2) розроблення стратегії державної політики, програм, планів з питань сталого розвитку тощо; 3) впровадження нових та вдосконалення наявних адміністративно-правових інструментів запобігання правопорушенням у сфері будівництва; 4) інституційне забезпечення ефективного запобігання та здійснення контрольно-наглядової діяльності, яка проявляється у виявленні проблем, недопущенні їх учинення в майбутньому та в підтримці дотримання всіх норм і приписів; 5) вдосконалення системи запобіжних заходів та забезпечення здійснення комплексу заходів реагування на правопорушення.

Список використаних джерел:

1. Черней А. В. Адміністративна відповідальність під час здійснення державних закупівель : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2015. 189 с.
2. Державне управління : проблеми адміністративно правової теорії та практики за заг. ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Факт, 2003. 384 с.
3. Люх В. В. Адміністративно правові засади оптимізації діяльності правоохоронних органів у сфері забезпечення фінансової безпеки України: дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 204 с.
4. Безпалова О. І. Адміністративно правовий механізм реалізації правоохоронної функції держави : монографія. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ. 2014. 544 с.
5. Стеценко С.Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ : Атіка, 2008. 624 с.
6. Боднарчук О.Г. Теоретичні основи та адміністративно-правові механізми протидії корупції в Державній кримінально-виконавчій службі України: монографія. Київ, 2017. 462 с.
7. Денисова А. М. Механізм правового впливу: напрями прояву. *Держава і право*. 2012. Вип. 55. С. 60–67.
8. Боднарчук О. Г. Теоретичні основи та адміністративно-правові механізми протидії корупції в Державній кримінально-виконавчій службі України: монографія. Київ, 2017. 462 с.
9. Коваленко Ю. О. Адміністративно-правовий механізм інформаційного забезпечення протидії корупції в правоохоронних органах України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика* № 2 (36), 2018. С. 104–111.
10. Алфьоров С. М. Адміністративно-правовий механізм протидії корупції в органах внутрішніх справ : автореф. дис. ... док юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2011. 38 с.
11. Левчук А. О. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією: дис. ... док. філософ. : 081. Київ, 2021. 260 с.
12. Стеценко С. Г. Адміністративне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2008. 624 с.
13. Бугайчук К. Л. Адміністративні проступки: сутність та організаційно-правові заходи їх профілактики: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.07. Харків. 2002. 19 с.
14. Адміністративне право України: основні поняття : навч. посіб. / за заг. ред. д-ра юрид. наук., проф. І. П. Голосніченка. Київ, 2005. 232 с.
15. Колпаков В. К. Адміністративне право України. Київ: Юрінком Інтер, 2000. 752 с.
16. Авер'янов В. Б. Вибрані наукові праці. Наукове видання. Київ. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. 448 с.
17. Левчук А. О., Пастух І. Д. Адміністративно-правовий механізм запобігання правопорушенням, пов'язаним з корупцією: монографія. Київ, 2023. 219 с.
18. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : У 2-х т: Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов та ін. Київ : «Юридична думка», 2007. 592 с.
19. Стукаленко О. В. Предмет адміністративного права в контексті будівельної діяльності. *Порівняльно-аналітичне право*. 2016. № 1. URL: http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/8809/1/6.%D0%A1%D1%82%D1%83%D0%BA%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE_%D0%9E.%D0%92_%D0%9F%D0%BE%D1%80%D0%B2%D0%BD%D1%8F%D0%BB_%D0%BD%D0%BE-%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5_%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE_1_2016.pdf
20. Вінник О. М. Господарське право : навч. посіб. Київ : Правова єдність, 2009. 766 с.
21. Адміністративне право: підручник / Ю. П. Битяк (кер. авт. кол.), В. М. Гарашук, В. В. Богуцький та ін. Харків, 2013. 656 с.
22. Лазур Я. В. Деякі особливості правовідносин у сфері реалізації прав і свобод громадян в публічному управлінні. *Часопис КУП НАН України*. 2010. № 4. С. 130–133.
23. Адміністративне право України: підручник / за ред. В. Галунька, О. Правоторової. 3-ге вид. Київ : Акад. адмін.-прав. наук, 2020. 466 с.